
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 820.015

Т. В. Шадріна

ТЕОРІЇ МІФУ ТА РИТУАЛУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ДЖ. ФРЕЙЗЕРА

У статті проаналізовано дослідження Дж. Фрейзера, викладених у його фундаментальній праці “Золота гілка”. Дж. Фрейзер – один із засновників антропологічної школи, міфологічні теорії якої стали своєрідним підґрунтям для формування міфокритичної методології ХХ ст.

Ключові слова: міф, ритуал, магія, релігія, наука, антропологічна школа, “теорія пережитків”, анімізм, тотемізм, табу, “цап відбувайло”, міфологія.

Для повного розуміння тенденцій розвитку міфологічної критики ХХ ст. слід звернутись до витоків міфотеорії ХІХ ст. Одним з її засновників є англійський антрополог Дж. Фрейзер. Адже, як зауважує Дж. Вікері, “Золота гілка” (1890 р.), фундаментальна праця Дж. Фрейзера, – дзеркало для письменників ХХ ст. У ній вони можуть побачити і відображення своїх власних дилем, і майбутнє світу, яке передбачає всі болісні суперечності самого життя [8, с. 67].

Мета статті – з’ясувати основні напрями розвитку міфологічних теорій антропологічної школи ХІХ ст., зокрема проаналізувати дослідження одного з провідних англійських антропологів – Дж. Фрейзера.

Школа Дж. Фрейзера продовжує традиції англійського позитивізму Е. Тайлора, Е. Ленга в літературознавстві. Зокрема, Дж. Фрейзер підтримує тайлорівську “концепцію пережитків”, згідно з якою у свідомості сучасної людини існують певні пережитки, які для давньої людини були живим словом. До таких рудиментарних залишків первісної свідомості був віднесений і міф. Щоправда, Дж. Фрейзер вносить свої корективи в теорію анімізму Е. Тайлора: він протиставляє останньому магію як таку, що є більш віддаленою в часі. Відповідно до цього він формулює й свою концепцію міфу. Дослідник називає міф вигадкою, що покликана пояснити старі традиції, походження тих чи інших речей.

Одним із парадоксів у вивченні теорії міфу є той факт, що вона має тим більше нерозв’язаних питань, чим більшого розвитку набуває: розширюються межі проникнення міфології в різні сфери культурного життя суспільства і, відповідно, зростає кількість проблем, які потребують розв’язання. Так, актуальною залишається проблема інтерпретації поняття “міфологія”. Дехто з науковців ототожнює її з первісною свідомістю людини, інші стверджують, що міфологія – це релігія її творців, а деякі дослідники надають їй статусу примітивної науки. До прихильників останньої

(що цілком у дусі його часу) належав і Дж. Фрейзер. Він виходив із того, що функція міфів пояснювальна щодо ритуалів.

Слід наголосити, що положення про нерозривний зв’язок міфу й ритуалу народилось саме у ХІХ ст. При цьому прибічники зазначеної гіпотези вважали, що міф є словесним вираженням ритуалу, а останній, у свою чергу, – інсценуванням міфу. Ця теорія зазнала гучного резонансу в науковій думці ХХ ст. Зокрема, значну увагу їй приділено саме в працях ритуально-міфологічних критиків. Проте вже наприкінці століття наука почала працювати в заперечному щодо цієї теорії руслі. Адже міф і ритуал не завжди збігаються й впливають один з одного. В історії міфології існує безліч прикладів, коли ритуал містить у собі лише окремі ознаки міфу, більше того, існує чимала кількість міфів, які взагалі не мають обрядового аналогу, так само є ритуали, що існують цілком самостійно, без словесної схеми. Однак, незважаючи на всі ці “але”, як уже зазначалось, нова теорія на початку ХХ ст. набула досить великої популярності. Саме вона, певно, дала підставу міфокритикам накладати схему “ритуал – міф” на будь-які літературні твори й знаходити ритуально-міфологічні корені навіть у сучасних зразках художньої творчості. Незабаром стало зрозуміло, що ритуальне походження можна приписати чому завгодно. Так, обрядові корені міфокритики вбачали у священній літературі різних народів, у романах, легендах, казках, дитячих іграх і навіть у деяких фактах історії Англії [цит. за: 1, с. 16].

Популярність обрядової теорії здебільшого пояснюється тим, що запропонований етнографічний матеріал сприяв виявленню певних зв’язків між ритуалом і міфом; крім цього, велику роль відіграв факт невичерпності самого матеріалу, що дало можливість знайти схожість не лише між ритуалом і міфом, а й між ритуалом і художнім твором тощо.

За спостереженням Дж. Фрейзера, у культурах різних народів були наявні ритуали, які ві-

дображали помирання божества, його відхід, відродження й повернення. Усі ці етапи “божественного” існування, на думку Дж. Фрейзера, нагадували щорічне відмирання природи восени та відродження навесні.

Як зазначає антрополог, у прадавніх ритуалах усі вищеназвані етапи були представлені у вигляді драматичних вистав з міметичними рухами виконавців. Імітована смерть божества супроводжувалась відповідним голосінням спеціально призначеної для цього групи людей, яка, головним чином, складалась із жінок. Після завершення ритуального голосіння відбувалась так звана церемонія погребіння у хвилях моря або в землі – у різних народів існувала своя традиція. За короткий час божество поверталось до життя, і сум людей перетворювався на радість. Святування “відродження” бога супроводжувалось пишними народними гуляннями – фестивалями-“сатурналіями”. Таким чином люди вітали свого головного бога – бога Рослинності, який відповідав за родючість землі, а відтак, оберігав народ від голодної смерті.

Дж. Фрейзер упевнений, що учасники доісторичного ритуалу практично не розділяли рослинний і тваринний світ: “Для них принцип життя і родючості, чи то стосується тварини, чи рослини, був єдиним і неподільним” [3, V, с. 5]. Отже, Адоніс, Осіріс, Аттіс, кожен з яких був центральним божеством у того чи іншого народу, асоціювались із певними тваринами й рослинами. Звідси антрополог робить припущення про призначення міфів пояснювати наявність антропоморфічних або теріоморфних ознак у божеств. Таким чином, для Дж. Фрейзера ці міфи є не аналогами ритуалів доісторичної доби, вони є похідними від давніх культів.

Усі драматичні вистави первісних людей (як різновиди ритуальної діяльності) покликані не стільки розважати людей, скільки вдихнути нові сили у священного вождя-бога й забезпечити тим самим гарантію гарного врожаю. Відштовхуючись від положення “Золотої гілки”, приходимо до думки про релігійний і навіть священний характер цих вистав. “Мета фестивалів, – говорить Дж. Фрейзер, – повернути короля-бога до нового життя, відновити його сили, омолодити” [3, VI, с. 153].

Гідним уваги, на наш погляд, є ритуал, назва якого стала й назвою цілого багатотомного видання. Суть його полягає в тому, що в храмі Діани у святилищі Немі (що у давній Італії) існував цікавий порядок заміщення посади жерця. Дерево із “золотою гілкою” (священний символ влади) охороняв жрець, якого треба було убити голіруч, щоб зайняти його місце, зламавши перед цим “золоту гілку” із священного дерева. У такому незвичайному обряді зміни влади теж проглядається схема, під яку Дж. Фрейзер підводить більшість давніх ритуалів “помирання”, – загибель старого правителя, “відродження” – поновлення влади в особі наступника. Це, по суті, і є той самий “королівсь-

кий ритуал”, який автор книги ставить у центр свого дослідження, а його послідовники – “кембриджська група” – вважають вихідним для всієї літературної спадщини людства. До пояснення культу лежить складний шлях, що потребує пошуку найбільш імовірних рішень. Дослідник визнає необхідність зазирнути якомога далі в глиб віків і вдається до порівняльно-етнографічного методу, який стане провідним у подальшій міфологічній критиці. Дж. Фрейзер, виходячи з постулату єдності людини і її культури, наводить чимало аналогічних фактів, що наявні в культурі різних країн.

Смерть короля означала не лише збереження священного життя від неминучого тавра старості, а й позбавлення людей усіх накопичених гріхів. Хоч як не парадоксально це виглядає, той священний король, якого обожествляв його народ, виступав водночас і тілесним уособленням усіх гріхів народу, своєрідним “цапом-відбувайлом”, який мав бути убитим з метою очищення цілої общини від “багажу їхніх страждань і гріхів, оскільки він міг забрати їх із собою в невідомий світ могильної темряви” [3, IX, с. 227].

Отже, фестивалі проводились навесні, як вважає антрополог, оскільки вони мали святкувати прихід весни та пробудження природи. Проте дослідник не обмежується вузькоспецифічною функцією ритуалів, часом він надає їм більш загального значення – називає символом усього життя.

Завершальним у всьому циклі ритуальних церемоній був Священний Шлюб. На думку Дж. Фрейзера, його функція полягала у формуванні складного образу, що втілював у собі риси людської та божественної істоти: священного короля-бога, який “оживав” після ритуальних дійств.

Обряду ініціації в давніх народів присвячено чимало уваги в “Золотій гілці”, проте автор книги не надає йому тієї виключної ролі, яку пізніше визначить для нього його послідовниця – Дж. Харрісон. Вона, приймаючи в цілому “королівський ритуал” Дж. Фрейзера, у центр дослідження поставить більш важливий, на її думку, культ вторинного (соціального) народження.

Цікаво в “Золотій гілці” обґрунтовується теорія ритуального походження Марса – відомого нам як бог війни. У Дж. Фрейзера він представлений давнім рослинним богом і водночас “цапом-відбувайлом”, уособленням Старого Року. “Спочатку Марс був не богом війни, – стверджує Дж. Фрейзер, – а богом рослинності. Саме до нього, Марса, римські землероби звертались із молитвами про гарне зростання посівів і виноградників...” [3, с. 605].

У своєму ґрунтовному дослідженні Дж. Фрейзер висунув теорію еволюції свідомості людини від магії через релігію до науки. Згідно з теорією, на певному етапі свого розвитку первісна людина усвідомила свою неспроможність маніпулювати силами природи за допомогою магії,

а отже, винайшла для себе нову теорію – релігію. Первісний філософ дійшов, нарешті, висновку, що над людством і природою існують вищі сили, які створили навколишнє життя й продовжують ним керувати.

Наступна стадія – наука – прийшла на зміну релігії в той момент, коли було помічено, що все навколо є не хаотичним і непрогнозованим, а закономірно повторюваним, циклічним. Дж. Фрейзер із цього приводу зазначає: “Якщо взяти до уваги той факт, що в усі часи й у всіх народів основні потреби людини, по суті, нічим не відрізняються, а засоби, до яких у різні епохи люди вдавались для їх задоволення, досить різні, ми маємо зробити висновок, що загалом і в цілому поступовий рух людської думки... ішов від магії через релігію до науки” [3, с. 744].

Отже, щодо присутнього внеску Дж. Фрейзера в концепцію магії, слід назвати спробу простежити зв'язок між нею та релігією й наукою. Дж. Фрейзером сформульовані два головні принципи магії: “подібне породжує подібне” і “між предметами, які до певного часу контактували між собою, існує певний зв'язок” [3, с. 18]. Він визначає ці два принципи як закони примітивного магічного світогляду. Наука, релігія та магія завжди контролюють різні рівні розвитку свідомості людини. Вони співіснують і впливають одне на одного, і разом з тим є зовсім різними щодо змісту, форми та функцій. Важливо також визначити їх роль у житті людини й місце психологічних, соціальних та практичних факторів у їх контексті.

Розглядаючи магію як один із важливих складників людської культури на певному етапі існування, Дж. Фрейзер виводить пов'язаний з нею принцип надання влади у примітивному суспільстві. Він висунув теорію сакрального походження влади. Людина, яка вміє керувати силами природи, знає, як “заговорити хворобу”, тобто володіє магичною силою, врешті-решт, має стати вождем, до того ж, як вважали члени племені, від мага або жерця цілком залежить їхнє життя, оскільки той, керуючи силами природи, може вберегти врожай від посухи, а отже, і цілу общину від голодної смерті. Таким чином, згідно з теорією антрополога, чаклуни й жерці набували керівних “посад” завдяки магичним силам, якими вони нібито володіли.

Релігію та магію як окремі предмети духовної культури, очевидно, не слід так відокремлювати одну від іншої, як спостерігаємо у Дж. Фрейзера. Магія він надає насильницької функції щодо природи, яка здійснюється безпосередньо за допомогою людини. Релігія ж, на відміну від магії, – це намагання віруючого повернути священні сили до прихильності. Відтак, релігія належить до загальних життєво важливих явищ, тоді як магія покликана розв'язувати якісь вузькі, специфічні проблеми.

Якщо в магії “при подоланні труднощів... людина покладається виключно на свої власні сили”, то в релігії вона смиренно віддає себе в руки

вищих надприродних істот, які “значно переважають її своєю могутньою силою” [3, с. 744].

Таким чином, магія, наука й релігія відрізняються між собою через свій предмет, функціональні особливості, прагматичну роль.

Наука базується на теоретичних засадах, технологіях, спостереженнях; і в цілому вона є вибудованою за певними законами системою знань.

Магія – це поєднання ритуалу, дії та словесного заговору. Вона не спирається на практичний досвід і спостереження, а керується “дивом”, магичним за своєю природою.

Релігія ж, у свою чергу, набуває форми церемоніальності, моління, пожертви.

Словом, учений веде нас до тієї думки, що культура людського суспільства базується, перш за все, на біологічних потребах людської істоти. Спосіб, яким досягається задоволення цих потреб, залежить від рівня розвитку свідомості людини. Це потребує набуття певних знань і вмінь істоти, чий інтелектуальний багаж змінюється в прогресивному напрямі.

Магія як гарант контролю за людською поведінкою теж на певному етапі стає в потребі, а необхідність створення релігії викликана готовністю суспільства до узагальнення набутого досвіду і створення тих чи інших науково обґрунтованих систем.

Зважаючи на всі ці аспекти і врахувавши природу суспільного феномена з усіма соціальними процесами, учений доходить висновку про необхідність перегляду визначення проблем еволюціонізму, при цьому принцип еволюціонізму як такий залишається незмінним. Проте, на думку Дж. Фрейзера, питання походження науки, релігії та магії не може зводитись лише до якоїсь ідеї, забобону або вірування.

У пошуках першоджерела всіх вищезазначених форм вияву суспільної свідомості маємо зважати на культурно-соціальні аспекти, і, певно, слід звернутись до аналізу культурного феномена, ставлення людини до навколишньої дійсності. Навіть якщо це питання вважати розв'язаним, одразу ж постає інша проблема: чи можна знайти в контексті культури загальні наукові закони. І якщо культура є проекцією організованої, систематизованої поведінки людини, виявляється можливим визначити загальні закони культури і, не відкидаючи еволюціоністський та порівняльний методи, поєднати їх із науковими спробами розуміння культури загалом.

Зіставлення фактів дійсності, взятих з різних частин світу й різних рівнів суспільного розвитку (що спостерігаємо в Дж. Фрейзера), безперечно, доводить еволюційний принцип суспільного розвитку. Усі етапи розвитку пов'язані між собою; і кожен попередній певною мірою сприяє наступному, виявляючи цим наявність органічного зв'язку між усіма ланками системи. Це дає ключ до розуміння трансформації тих чи інших явищ в історії існування суспільства. Напри-

клад, те, що було значним і незаперечним на одному етапі, на наступному, вищому, вже перетворюється на забобон. На думку Дж. Фрейзера, якщо зануритись у глиб віків, повернувшись до витоків людського існування, можна знайти першопричину й пояснення багатьох явищ сучасного життя.

Звертаючись до проблеми походження явища тотемізму, реінкарнації або магічного замовляння врожаю, учений неодмінно йде до їх розуміння через психологічний контекст, внутрішній світ людини, зневажаючи при цьому психоаналіз у своїй основі.

Намагаючись знайти внутрішню мотивацію тих чи інших вчинків, дослідник, не визнаючи при цьому своєї причетності до психологічних узагальнень, виступає, проте, певною мірою саме як психоаналітик. Йому завжди вдається прослідкувати мотив і причину через дію та вчинок. Слушність цієї думки підтверджується тим фактом, що фрейзерівські концепції пізніше будуть використані психоаналітиками (О. Ранк, З. Фрейд, Г. Рохейм). А чимало положень, викладених у “Золотій гілці”, згодом знайдуть своє вираження засобами того ж психоаналізу.

Обмеження й правила (табу), якими багата первісна культура, у розумінні Дж. Фрейзера є первісними законами “варварської юриспруденції”, що надають безмежне поле для досліджень. Більше того, антрополог стверджує, що пояснення значної кількості сучасних традицій і моралі слід шукати в пережитках під загальною назвою “табу”.

Феномен “табу”, за твердженням Дж. Фрейзера, породжений сліпою вірою людини в життя після смерті, споконвічним страхом перед “вищими” силами. Так, у первісних спільнот популярними були заборони згадувати вголос імена померлих з тим, щоб не турбувати їх душі. Автор “Золотої гілки” переконаний, що основною рушійною силою табу був саме страх. Табу виступали своєрідним гарантом “продовження існування душі в тілі” [3, с. 222]. Обмеження та заборони, які накладали жерці та інші “божественні” посланці на ті чи інші предмети чи сфери буття, мали тавро небезпеки, що знов-таки примушувало людей коритись під впливом страху.

Щодо вождя-жерця, який виступав уособленням божества, люди вірили, що дотримання ними зазначених табу збереже життя їх правителя, а отже, вони матимуть гарантію гарного врожаю, оскільки вождя вважали відповідальним за плодючість землі й за життя свого народу.

Читаючи фрейзерівські “Тотемізм та екзогамію”, зустрічаємо описи ритуалів у контексті економічного, соціального життя первісної людини. “Золота гілка” подає цілісну та водночас багатогранну картину церемоніально-ритуальної культури давніх людей. За концепцією дослідника, тотемізм – це найпростіший практичний шлях формування відносин людини з природою. У ритуальному “керуванні” врожаєм, безперечно, проглядаються магичні ознаки. Сам

дослідник вважає, що мета природних ритуалів полягає в тому, “щоб стимулювати ріст рослин весною і протистояти демонічним або іншим злим силам, які, як вважалось, акумулювались протягом зими чи навіть усього попереднього року” [3, IX, с. 251].

Значення обрядів тотемного характеру, за Дж. Фрейзером, зводиться до “зберігання” душі в безпечному місці. Для виконання обрядового дійства людину, яка мала пройти посвячення, “убивали”. Потім “повертали” до життя у вигляді тварини, налагоджуючи таким чином симпатичний зв’язок з відповідною твариною, яка, відтак, набувала статусу духа-охоронця цієї людини. Отже, якщо прийняти гіпотезу Дж. Фрейзера, то стає цілком очевидно, що “в цьому разі йдеться про налагодження симпатичного зв’язку з твариною, духом або іншою могутньою істотою, якій людина частково або повністю віддає на зберігання свою душу, і від якої вона в нагороду за цей подарунок отримує надприродні можливості” [3, с. 732]. З наведеного прикладу бачимо, що Дж. Фрейзер розглядав кілька найважливіших виявів первісної суспільної свідомості людини: ініціацію, тотемізм, магичні вірування – у тісному зв’язку. Причина увірування людини в можливість переселення душ, на думку дослідника, пояснюється прагненням до виживання, до самозбереження.

Дж. Фрейзер стверджує, що природні потреби людини визначають її ество. Усі матеріальні речі, за допомогою яких ці потреби задовольняються, використовуються всередині тієї чи іншої спільноти, поступово ускладнюються й разом з укладом цієї соціальної групи утворюють традицію, яка передається від покоління до покоління. Своєю чергою, це передбачає необхідність таких складових культури суспільного життя, як закони, влада, освіта, економіка тощо. Таким чином, вчення Дж. Фрейзера має незаперечну наукову цінність, з урахуванням перекладу його основних ідей на “мову” сучасної науки.

Отже, порівняльний метод є необхідним інструментом для формулювання основних положень антропологічної науки. Концепція “первісних потреб людини” має бути відповідною точкою в дослідженні культурного феномена суспільства.

Психологізм поглядів Дж. Фрейзера видається цілком виправданим. Антропологія зумовила подальше виникнення численних наукових шкіл і течій, які пропагували різноманітні погляди на феномен міфу й відзначались великою кількістю дискусійних моментів.

Висновки. Слід сказати, що більшість проблем, розглянутих у “Золотій гілці”, до Дж. Фрейзера вже поставали в науці. Так, проблему тотемізму намагався розв’язати Дж. Маккланан. В. Маннхардт у своїх працях чимало уваги присвячував аграрним культурам (“духи хлібного поля”). Про душу, що перебуває за межами тіла, можемо прочитати в Е. Тайлора. І, нарешті, теорія співвідношення міфу й ритуалу вперше була розглянута Р. Смітом і Б. Малиновським.

Однак, заслуга Дж. Фрейзера є незаперечною. Він зумів об'єднати значну кількість проблем, розпорошених і ледве накреслених у науці, вдихнути в них життя, наповнивши багатим етнографічним матеріалом і надавши блискучої літературної форми. Недарма критики Дж. Фрейзера констатують, що в "Золотій гілці" він виявив себе більше літератором, ніж науковцем. У всьому вищезазначеному полягає найбільша практична й теоретична цінність праці Дж. Фрейзера.

Проте стверджувати правильність і остаточність розв'язання всіх проблем дослідження було б помилковим. Автор, безперечно, припускається деяких хибних висновків. Наприклад, сакральне (магічне) походження влади, де дослідник розглядає дійсний причинний зв'язок у зворотному напрямі, або теорія "наукового" походження міфу; і вузькоспецифічний підхід до міфології загалом, що стане пізніше характерною помилкою всієї ритуалістичної міфокритики.

Як зазначено в книзі Дж. Вікері "Значення "Золотої гілки", внесок Дж. Фрейзера полягає в спробі "підхопити всі положення та ідеї його часу, перенести їх у царину міфу й ритуалу, передати свої погляди світові такою мовою, яка не затемнює та не робить їх занадто простими" [8, с. 3–4].

Проте, щоб поставити останню крапку в оцінці наукового внеску Дж. Фрейзера, вважаємо за доречне навести слова його біографа

А. Дауні, який цілком справедливо підкреслює, що "завдяки працям Дж. Фрейзера дослідники релігії мають уявлення про той великий субстрат первісних забобонів та міфології, який лежить під усіма ортодоксальними віруваннями цивілізованого людства" [цит. за: 3, с. 755].

Список використаної літератури

1. Стеблин-Каменский М. И. Миф / М. И. Стеблин-Каменский. – Ленинград : Наука, 1976. – 103 с.
2. Тайлор Э. Б. Первобытная культура / Э. Б. Тайлор ; пер. с англ. Д. А. Коропчевского. – Москва : Политиздат, 1989. – 573 с.
3. Фрейзер Дж. Дж. Золотая ветвь / Дж. Дж. Фрейзер ; пер. с англ. – Москва : АСТ, 1998. – 784 с.
4. Downie R. A. James George Fraser. The Portrait of Scholar / R. A. Downie. – London, 1940. – 258 p.
5. Fraser J. G. Garnered sheaves / J. G. Fraser. – London : Dausons of Pall Mall, 1968. – 328 p.
6. Lang A. Modern mythology / A. Lang. – London ; New York ; Bombay : Longmans : Green and Co : 39 Paternoster Row, 1897. – 212 p.
7. Lang A. Myth, Ritual and Religion : in 2 vols. / A. Lang. – London, 1887. – Vol. 1. – 340 p.
8. Vickery J. The literary impact of the Golden Bough / J. Vickery. – Princeton : Princeton University Press, 1973. – 435 p.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2014.

Шадрина Т. В. Теории мифа и ритуала в исследованиях Дж. Фрейзера

В статье представлен анализ исследований Дж. Фрейзера, изложенных в его фундаментальной работе "Золотая ветвь". Дж. Фрейзер – один из основоположников антропологической школы, мифологические теории которой стали своеобразным фундаментом для формирования мифокритической методологии XX в.

Ключевые слова: миф, ритуал, магия, религия, наука, антропологическая школа, "теория перешитков", анимизм, тотемизм, табу, "козел отпущения", мифология.

Shadrina T. Theories of Myth and Ritual in the Research Work of J. Fraser

The article deals with the creative work of J.G. Fraser – the anthropologist of the 19th century, who was one of the founders of the anthropological school. We analyze the key points of J.G. Fraser's critical work "The Golden Bough", which gave way to the whole myth method. J.G. Fraser develops the ideas of E. Tylor ("theory of animism", "theory of survivals") and A. Lang (myth is a primitive science).

According to the Fraser's work myth is a primitive science which throws light on the culture and numerous modern facts and things. Myth is connected with ritual and illustrates it.

The particular attention is at the King's Ritual in a lot of ancient tribes which represents the death of the king, his leave and rebirth and at last – return. The stages of the king-god's existing resemble yearly dying off and rebirth of the nature.

J.G. Fraser explores evolution of the consciousness of people from magic through religion and to science. He considers the next stage is timely when the previous one is outdated and the mind of the society is mature enough to step to the new stage.

Taboo is taken as primitive laws of barbarian jurisdiction. The traces of modern tradition and moral laws can be found in these survivals – taboo.

The majority of Fraser's theories were used not only by Cambridge school (the 20th c.) – who followed the anthropological ideas of the 19th century and created myth method in the literary criticism, but also by their opponents – the founders of the archetypal criticism.

Key words: myth, ritual, magic, religion, science, the anthropological school, "theory of survivals", animism, totemism, taboo, "scapegoat", mythology.